

การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
Educational Management of buddhist Organization
for Peace Keeping

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ และ พระกัญจน กนตธมโม^๑
Phrapornsawan ThitiYano and PhraKuncha KantaDhammo

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา (๒) ศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา และ (๓) วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ คำว่า “สันติภาพ” หมายถึง วิธีการที่ก่อให้เกิดความสงบโดยการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เช่น (๑) การเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ (๒) การเสริมสร้างสันติภาพในองค์กรการศึกษา เป็นต้น จากการวิเคราะห์พบว่าการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี เป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนโดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆ กลุ่ม โดยสนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบทั้งทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา, องค์กรพุทธศาสนา, สันติภาพ

^๑ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This article contains an object (๑) to main study peace along the Buddhist, (๒) to study the studies to enhance the peace of the organization Buddhist and (๓) to determine how to manage the study of the organization of Buddhist to enhance the peace of the word "Peace" refers to how the cause of public by not using the violence which is what many sectors to appear in the organization such as (๑) to enhance the peace to occur in the organization committee (๒) to enhance the peace in the organization of education, etc. From an analysis found that the conflict management a peaceful settlement is the way to create the foundation of the understanding each other peaceful is the only way that is supported by the people involved in every group by supporting the ideas and the operations of conflict without the use of violence in any form of physical, mental, economic and social

Keywords : Education management, Buddhist organizations, peace

บทนำ

การศึกษาถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดีงาม มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เหมาะสมที่จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและของประเทศชาติ^๒ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวด ๑ ที่กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๓

การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีบุคคลหลายคนและหลายหน่วยงานเข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน ประชาคม เอกชน สื่อมวลชน วัดโรงเรียน ที่สำคัญมากคือรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ และรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ซึ่งยิ่งสังคมที่มีขนาดใหญ่โตกว้างขวาง ทั้งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เนื้อหาของการศึกษายังต้องมีความหลากหลาย ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาก็ต้องมุ่งธำรงรักษาเอกภาพร่วมกันของสังคมไว้ด้วย สาระของการศึกษาจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องวิถีการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและความเป็นไปของสังคมในอดีต ปัจจุบัน และที่จะไปสู่อนาคต ทั้งนี้การจัดการศึกษาในภาพรวมจึงเป็นเรื่องที่สังคมและ ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับต้องร่วมมือกันเพื่อให้เกิดขึ้นได้ บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล เพราะเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ใดรับไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ได้คุณภาพ เพราะย่อมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบ ไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไข ดังนั้นการจัดการศึกษาที่จะมุ่งสังคมไว้ได้จึงเป็นการจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ ผู้เรียน

^๒ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไข ปัญหาเสพติด, (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ, ๒๕๔๒).

^๓ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพฯ : ครูสาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๓.

ต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรม สังคมนั้นอย่างเข้าสู่กลียุค^๔

ปัจจุบันสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนดูว่า ความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งยังเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมีฉะนั้นก็จะต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมเหล่านั้นมีปัญหามาตั้งแต่ระบบของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป

สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปัจจัยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดเห็นเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดเห็นอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อสามารถทำลายตัณหา มานะ และทิฏฐิได้แล้ว สันติสุขก็จะเกิดขึ้น ประเด็นนี้ท่านมองว่าตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นข้าศึกต่อการสร้างสันติภาพ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ (๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม (๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง (๓) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง และ (๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้^๕ หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งโลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้างสันติภาพได้เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตัวเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา โดยการสร้างสันติภาพให้เกิดในโลกมี ๓ ระดับ กล่าวคือ

^๔ สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักกระบวนกรเผชิญสถานการณ์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

^๕ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากกร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวตากะและชาวโกเลียส”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

(๑) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน (๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ (๓) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม ซึ่งทุกศาสนามีสันติภาพเป็นหัวใจสำคัญอยู่แล้ว ส่วนวัตถุนิยมเป็นสิ่งยั่วให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้ใช้ความรุนแรงในการแสวงหาผลประโยชน์^๖ และเนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย ที่สำคัญให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่องค์กรนั้นๆ อย่างสันติสุขตลอดไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การจัดองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นการจัดสภาพการเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษาและการพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กร โดยพุทธวิธีในการจัดองค์กรนั้นในสมัยพุทธกาล มีการจัดองค์กรออกเป็น ๓ ประการ กล่าวคือ

๑. การจัดตั้งและการจัดองค์กร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายไว้เป็นการเฉพาะ สามารถจัดได้ ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ในระดับปัจเจกบุคคล ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์อันสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพาน ประโยชน์ทั้งสามประการนี้ ทรงเน้นให้สมาชิกในองค์กรคณะสงฆ์ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดเพราะเป็นจุดมุ่งหมายหลักของพระศาสนา

๒. การแบ่งงานในองค์กร พระพุทธองค์ทรงยึดหลักจุดมุ่งหมายขององค์กรเป็นแนวทาง โดยมีลักษณะของการแบ่งงานเป็น ๓ ประเภท คือ ลักษณะงานหลักที่มีการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ลักษณะงานที่เป็นแผนก และลักษณะงานที่อาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน การแบ่งงานทั้ง ๓ ประเภท เป็นไปตามรูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามความจำเป็นในองค์กร คณะสงฆ์ในสมัยนั้น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้มีการบรรลุตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๓. การมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กร มีลักษณะการมอบหมายหน้าที่ใน ๒ ลักษณะ คือ การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง และการสร้างพันธะต่อหน้าที่ โดยกระบวนการในการแต่งตั้งเป็นการลงมติของหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันด้วยการพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้เป็นหลักการ เพื่อการมอบหมายหน้าที่และผู้ที่ได้รับแต่งตั้งสามารถปฏิบัติงานแทนหมู่คณะได้ ตามกำลังความสามารถและปราศจากอคติ การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพจึงมีหลักการที่น่าศึกษา เพื่อ

^๖ พุทธศาสนิกชน, **สันติภาพของโลก**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๑.

เป็นการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดมีขึ้นในสังคมไทยได้ และเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพตามหลักพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนา จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๓๙ อรรถกถา หนังสืองานวิจัย เป็นต้น

๒. ศึกษาวิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในแต่ละองค์กร

๓. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจากองค์กรทางพระพุทธศาสนา ๔ องค์กร ประกอบด้วย
๑) หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เป็นสถาบันจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ๒) ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ที่มีหลักการฝึกปฏิบัติด้วยหลักสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๓) พระไพศาล วิสาโล มีหลักการสอนเกี่ยวกับสันติภาพ และ ๔) หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ที่มีแนวการปฏิบัติเพื่อสานติสุขของสังคมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

๔. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภาครัฐและนักวิชาการ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำองค์กร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จำนวน ๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๔ คน ประกอบด้วย ผู้บริหารหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑ รูป เจ้าสำนักไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๑ รูป เจ้าสำนักวัดป่าสุคะโต ๑ รูป ผู้นำหมู่บ้านพลัมจังหวัดนครราชสีมา ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนในการจัดการสอน จำนวน ๑๖ คน ประกอบด้วย อาจารย์ในหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔ คน อาจารย์ในไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๔ รูป และชาวบ้านหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๔ คน

๕. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้ง ๔ ข้อข้างต้น มาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์ และเสนอแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๖. สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวถึง “สัมมาวาจา” หนึ่งในมรรคมงคล ๘ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ๔ หลัก อริสัจ ๔ จึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ถึงสันติภาพได้ นับเป็นการกล่าวถึงการสื่อสารโดยใช้วาจาหรือการพูดเป็นสื่อในการสร้างสันติภาพเชิงพุทธได้ เพราะว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพ โดยหลัก “สัมมาวาจา” ซึ่งมีรูปแบบพิเศษคือ พระพุทธเจ้าจะตรัสวาจาครั้งใดนั้น ภายใต้เงื่อนไข ๖ กรณี มีเพียง ๒ กรณีเท่านั้นที่พระพุทธเจ้าตรัส คือ “คำพูดที่จริงที่แท้ เป็นประโยชน์” ครบเมื่อเวลาเหมาะสม แม้บุคคลจะพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม นับเป็นองค์ธรรมพื้นฐานที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแม้ความคิดเห็นขัดแย้งกันบ้าง หากมีมาตรการในการบริการจัดการความขัดแย้งนั้นให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้วางไว้ก็จะไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรงและสงครามได้ มาตรการดังกล่าวประการหนึ่งนั้นก็คือ การสื่อสารหรือการใช้วาจา

สื่อความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งในโลกนี้ก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม โดยมีการกำหนดเป็นทฤษฎีการสื่อสารก็คือ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ ที่มีองค์ประกอบคือ มุ่งเน้นเรื่องสันติภาพ รายงานความจริง เสียงจากประชาชนทั่วไป และให้นำหนักในเรื่องทางออกของความขัดแย้ง

“สันติภาพ” จึงหมายถึง วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสงบเป็นความสุขที่เกิดจากสันติสุข สันติภาพหรือสันติวิธีมิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย โดยให้อีกฝ่ายมากกระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่สันติภาพหรือสันติวิธี คือ การตอบโต้อีกแบบหนึ่งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นภาวะที่มนุษย์มีความต้องการเป็นภาวะที่ไม่ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อกัน เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องหรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปในทางสันติ ขณะเดียวกันสันติวิธียังหมายถึงการสร้างเงื่อนไขที่ยุติความรุนแรง หรือขจัดเงื่อนไขที่ส่งเสริมพฤติกรรมอันเป็นปัญหา การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่นำมาสู่ความรุนแรงให้เกิดสันติภาพจะต้องมีผู้นำองค์กรริเริ่มนำสันติวิธีมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน เมื่อสันติวิธีทำงานได้สำเร็จ ประชาธิปไตยต้องได้รับการเกื้อหนุนหรือสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของความเท่าเทียมหรือความเสมอภาค เพราะหากคุณสมบัติเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมได้ คนในสังคมสามารถยอมรับความแตกต่างในมิติต่างๆ ได้ เช่น

- (๑) ความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์
- (๒) ด้านศาสนา
- (๓) ด้านภาษา เป็นต้น

ซึ่งหลักการเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้เกิดสันติภาพทั้งสิ้น

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาหลายองค์กร เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เพื่อการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเด็น กล่าวคือ

- (๑) การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์

(๒) การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น มีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่ประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเอง เพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกมัธยมศึกษา บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่างๆ แล้ว คำตอบที่พบในเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษา สัมภาษณ์ และสังเคราะห์จากการมีส่วนร่วมขององค์กร พบว่า

(๑) การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติแล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากความเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นวิธีการป้องกัน และต่อสู้กับภัยในด้านต่างๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติได้

(๒) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง

(๓) สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ กลุ่ม การที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้นั้น จำเป็นต้องดึงทุกคนในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาหาทางออกร่วมกัน ซึ่งความทุกข์อาจเริ่มจากความทุกข์ของปัจเจกชน และพัฒนาไปสู่การร่วมกันกับคนที่มีความทุกข์อย่างเดียวกัน และพยายามค้นหาทางออกไปพร้อมๆ กัน โดยการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผนดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบน้อยที่สุด การร่วมทุกข์นี้ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นจะทำให้ความรู้สึกทุกข์นั้นน้อยลง

(๔) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจ และสังคม

(๕) สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

(๖) สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การที่คนเข้าใจศีลธรรมต่างกันหลายรูปแบบ ทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตาม เมื่омองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็ย่อมเป็นการง่ายที่จะแสวงหาจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันได้ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” มีข้อค้นพบที่สำคัญ ผู้ศึกษาจึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ การพัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการมีส่วนร่วมและให้เป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็นนั้นต้องสร้างความตระหนักให้องค์กรได้แสดงบทบาทในการทำงาน มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมที่ หรือได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักต่อการมีส่วนร่วม ค้นหาผู้นำองค์กรที่เป็นแบบอย่างและเป็นครูผู้ถ่ายทอดแนวคิดวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับองค์กรและคนในชุมชน สร้างให้รู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม จุดเปลี่ยนความคิด ฟังตนเอง ฟังพากันเองในชุมชน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เพิ่มความรู้สึกผูกพันกับชุมชน กำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยเปิดเวที เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ จากข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ พระครูวินัยธร ประจักษ์ จุกธมโม (จำปาทอง) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์ และเป็นกระบวนการทัศนในรูปของการจัดการกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง

ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภททั้งแบบในระบบ (Formal) นอกกระบบ (Non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย (Informal) อย่างแท้จริงและสมบูรณ์ของการศึกษา และยังสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า จุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ การศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้ง เศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสุดมรกของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^๗

หากจะกล่าวถึงสันติแล้ว หมายถึง ความสงบสุขหรือเกิดสันติภาพของการอยู่ร่วมกันของสังคม สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง ในสภาพความเป็นจริงทางสังคมย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่าเป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้ายก็จะทำให้เกิดความรุนแรง เนื้อหาที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นมีความสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า แทบเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน แม้แต่การอยู่ตามลำพังก็ยังมีความขัดแย้งกับตัวเอง แต่มีสภาวะหนึ่งที่เป็นสภาวะของความไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรง ที่กลุ่มนักคิดทางศาสนาเรียกว่าสันติภาพ โดยเฉพาะนักคิดทางพุทธศาสนา พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ไว้ว่า “สภาวะแห่งสันติภาพกับสภาวะแห่งนิพพานว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านได้นิยามสันติภาพไว้ว่า สันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง”^๘ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งว่า รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปัญญาจรรยา ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้า

^๗ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

หรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- (๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม
- (๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง
- (๓) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง
- (๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้

ได้^๙

ยังมีความสอดคล้องกับ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (๒๕๔๘) ได้ทำการวิจัยเรื่องสันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน โดยพบว่า สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบสุขจากการมีศีลธรรมของสมาชิกในสังคม แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านนั้นได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัย ๓ ประการ ได้แก่

- (๑) การศึกษา
- (๒) ปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของไทย
- (๓) ปณิธานชีวิต

การสอนเรื่องสันติภาพของท่านมีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อการตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ ๒) เพื่อความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพ และ ๓) เพื่อการส่งเสริมศีลธรรม แนวทางส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านนั้น สามารถทำได้สองแนวทางคือ แนวทางส่งเสริมสันติภาพของปัจเจกบุคคล และแนวทางส่งเสริมสันติภาพของสังคม อนึ่ง เราสามารถนำแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาบุคคล

^๙ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิรมล), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวตากะและชาวโกเลียส”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

และปัญหาสังคมไทยในโลกปัจจุบันได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้เรายังสามารถนำสันติภาพตามแนวคิดของท่านไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคมไทย และสร้างสรรค์สังคมไทยในอนาคตได้

จะเห็นได้ว่า สันติภาพ คือ การไม่ใช้ความรุนแรงในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ รวมไปถึงมนุษย์กับพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเป็นการมองความหมายของสันติภาพในเชิงบวกที่สำคัญ นอกจากนั้น เยาวชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่า สันติภาพควรปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น ได้แก่ ๑) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการศึกษา ๒) การมีเป้าหมายร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ๓) คุณภาพของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ๔) การจัดการศึกษาที่สอดคล้องต่อความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ๕) การดำเนินนโยบายผ่านองค์กรของผู้นำด้านการศึกษาและศาสนาของชุมชนท้องถิ่น ๖) เจตจำนงของภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ยั่งยืนและชัดเจนในการส่งเสริม สนับสนุนนโยบาย แผนงาน มาตรการ และ ๗) ความเสียสละของบุคลากรในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร). **“รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณี การแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”**. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **สันติภาพของโลก**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. **การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด**. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ, ๒๕๔๒.

สุนน อมรวิวัฒน์. **การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : หักกระบวนการเผชิญสถานการณ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

